

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ЎЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

№ 2/3 2025

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2025

2/3-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоғарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ғәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

2/3-сан 2025

март - апрель

*Қарақалпақстан Республикасы мектепке шекемги хәм мектеп билимлендириўи
министрлиги, Қары Ниязий атындағы Тәрбия педагогикасы миллий институты
Қарақалпақстан филиалы*

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Сабит НУРЖАНОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Захия НАРИМБЕТОВА
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ	Хушбоқ НОРБЎТАЕВ
Сапардурды АБАЕВ	Ойниса МУСУРМОНОВА
Адхамжон АБДУРАШИТОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ	Сафо МАТЧОН
Мавлюда АЧИЛОВА	Шукурилло МАРДОНОВ
Азизжан АБДАЗИМОВ	Абдулхамид МИРЗАЕВ
Шухрат АБДУЛЛАЕВ	АбдимураТЕСЕМУРАТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Даулетназар СЕЙИТКАСЫМОВ
Злийха ОРАЗЫМБЕТОВА	Қалыбай ПРИМБЕТОВ
Мансурбек ОНГАРОВ	Раъно ОРИПОВА
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Бахтиёр РАХИМОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Норим РАХМАНОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ	Муқаддас РАХМАНОВА
Марифжон АХМЕДОВ	Светлана СМЕРНОВА (Москва, Россия)
Гулзабира БАБАШЕВА	Тажибай САПАРБАЕВ
Умида БАҲАДИРОВА	Мухаббат САЛАЕВА
Фархад БАБАШЕВ	Гўзал СОДИҚОВА
Гулзода БОЙМУРОДОВА	Улбосын СЕЙТЖАНОВА
Гулбахар БЕКИМБЕТОВА	Амина ТЕМИРБЕКОВА
Комил ГУЛЯМОВ	Нурзода ТОШЕВА
Маманазар ДЖУМАЕВ	Қуанишбек ТҮРЕКЕЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ	Тажибай УТЕБАЕВ
Дилдора ДАВРОНОВА	Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Алишер ЖУМАНОВ	Амангелди ҚАМАЛОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Тажикал ҚУДАЙБЕРГЕНОВА
Холбой ИБРАГИМОВ	Ойбахор ШАМИЕВА
Шохида ИСТАМОВА	Ризамат ШОДИЕВ
ВОХИД КАРАЕВ	Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз,Қазақстан)	Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Сарсенбай КАЗАХБАЕВ	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Мохира КУВВАТОВА	Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Джавдод ПЎЛАТОВ	Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Гулрухсор ЭРҒАШЕВА
Пердебай НАЖИМОВ	Гавхар ЭШЧАНОВА
Асқарбай НИЯЗОВ	Қонысбай ЮСУПОВ
	Гулара ЮСУПОВА

Maripova N. X. Taъlim klasteri bulaжak tarbiyachilarni innovatsion faoliyatga tayёрlashning integratsion muхiti sifatida	351
Urmonova T.I. Maktabgacha yoshdagi bolalar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida	355
Mambetaliyev K.A. Boшланғich taъlimda ona tilini ўqitishning zamonaviy usullari	361
Farmonov O'N. Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda didaktik o'yinning ahamiyati	364
Atabekov F.O. Maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy holatini shakllantirishning pedagogik-psixologik asoslari	369
Azamatova D.Sh. Individual ta'lim muhitida maktabgacha ta'lim tarbiyachilarini kasbiy-metodik tayyorlashning individual-psixologik shart-sharoitlari va xususiyatlari	373
Teshabayeva Z.S., Normurodova S.L. Maktabgacha ta'lim tashkiloti turli yosh guruhi tarbiyalanuvchilarida ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish texnologiyalari	377
Kodirova M.E. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida harakatli o'yinlarni tashkillashtirish va bolalarda axloqiy sifatlarni rivojlantirish (tayyorlov guruhi misolida)	381
Shanasirova Z. Yu. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ekologik ta'limning pedagogik texnologiyasi	385
Ahadova R. A. Maktabgacha yoshdagi bolalarni kasbga qiziqirishda innovatsion STEAM dasturlarining qo'llanilishi	391
Abdunazarova Z. X. Bo'lajak boshlang'ich sinflarda ekologik madaniyatni shakllantirish mazmuni va falsafiy xususiyatlari	397
Xurvaliyeva T.J. Эмоциональное развитие детей дошкольного возраста	406

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

Pirmatova N. Maqom san'ati: an'analardan zamonaviy ijodgacha	410
Saidqulova G. O. Pedagogik oliy ta'lim muassasalarida musiqa o'qitish metodikasini takomillashtirish mexanizmlari (maktabgacha ta'lim yo'nalishi misolida)	417

СОЦИАЛЛЫҚ ПЕДАГОГИКА

Buvorayeva G. Sh. O'quvchilarda faol fuqarolik kompetensiyasini rivojlantirishning ta'limiy-tarbiyaviy mexanizmlari	422
Maxmudova S.A. O'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirishning innovatsion texnologiyalari	426
Tulishov G'R. Bo'lajak o'qituvchilarning kreativ kompetentligining tuzilmasi, mazmuni va o'ziga xosligi tushunchalar tizimi	430
Jabborova Yu.H. Maktab direktorlarining boshqaruv faoliyatini baholashda konseptual yondashuvlar	441
Erkinova S. O'zbekiston yoshlari iqtisodiy ijtimoiylashuvida etnik omillar ta'sirining psixologik xususiyatlari	448
Nazarova F.X., Nizamova Sh.I. Oliy ta'lim tizimini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda rivojlangan mamlakatlar modellari tatbig'i	453
Uzaqov N.H. Raqamli ta'lim jarayonlarini boshqarishda ta'lim tizimini modellashtirishning asosiy o'rni	458
Isoqov J.Z. Bolalarni sport turlariga saralab olishda psixologik temperament xususiyatlari	465
Yuldashev N. B. Inson resurslarini boshqarishning nazariy konseptual asoslari	470
Miskinova D.N. Ta'lim muassasalarining moliyaviy xo'jalik faoliyatini boshqarish	475
Nazarova F.X., Jonibekov J. J. Raqobatbardosh tibbiy xizmatlarni tashkil etishning zamonaviy talablari	480
Xolmatova S.K. Kredit modul tizimida mustaqil ta'lim ishlarini tashkil etishda xorijiy tajribalar	484

KREDIT MODUL TIZIMIDA MUSTAQIL TA'LIM ISHLARINI TASHKIL ETISHDA XORIJIY TAJRIBALAR

Xolmatova S.K.

Maktabgacha talim fakulteti katta o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: kredit-modul tizimi, mustaqil ta'lim, xorijiy tajriba, ta'lim jarayoni, metodika, ta'lim samaradorligi, baholash mexanizmi.

Ключевые слова: кредитно-модульная система, самостоятельное обучение, зарубежный опыт, образовательный процесс, методика, эффективность обучения, механизм оценки.

Key words: credit-modular system, independent learning, foreign experience, educational process, methodology, learning efficiency, assessment mechanism.

РЕЗИЮМЕ:

Mazkur maqolada kredit-modul tizimi doirasida mustaqil ta'lim ishlari tashkil etishning xorijiy tajribalari tahlil qilinadi. Ta'lim jarayonida mustaqil ishlash talabalarning bilim olish jarayoniga faolligini oshiradi va ularni o'zgaruvchan sharoitlarga moslashishga undaydi. Xorijiy mamlakatlarda ta'limning kredit-modul tizimida mustaqil ta'limning o'rni va uning samaradorligini oshirish uchun qo'llanilayotgan yondoshuvlar keltirilgan. Maqola mustaqil ta'limni samarali tashkil etishning asosiy tamoyillari, metodikasi va baholash mexanizmlari haqida umumiy tasavvur beradi.

РЕЗИЮМЕ:

В статье анализируется зарубежный опыт организации самостоятельной учебной работы в рамках кредитно-модульной системы. Самостоятельная работа в учебном процессе повышает вовлеченность студентов в процесс обучения и стимулирует их к адаптации к изменяющимся условиям. Представлены роль самостоятельного обучения в кредитно-модульной системе обучения зарубежных стран и подходы, используемые для повышения его эффективности. В статье представлен обзор основных принципов, методик и механизмов оценки для эффективной организации самостоятельного обучения.

SUMMARY:

The article analyzes foreign experience in organizing independent study work within the credit-modular system. Independent work in the educational process increases students' involvement in the learning process and stimulates them to adapt to changing conditions. The role of independent study in the credit-modular system of education in foreign countries and the approaches used to improve its effectiveness are presented. The article provides an overview of the main principles, methods and assessment mechanisms for the effective organization of independent study.

Kredit-modul tizimi (KMT) so'nggi yillarda dunyo bo'yicha ko'plab o'quv muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etishda keng qo'llanilmoqda. Ushbu tizimning asosiy maqsadi talabalarga o'quv jarayonida ko'proq mustaqil ishlash

imkoniyatini berish, ularni o'z bilimlarini rivojlantirishga rag'batlantirishdir. KMTning samarali ishlashi uchun talabalarning mustaqil ta'limini to'g'ri tashkil etilishi, ya'ni o'quv jarayonida o'z vaqtida va to'g'ri yo'l tutib ishlashlari, muvaffaqiyatli ta'lim olishning ajralmas qismiga aylanishi zarur.

Mustaqil ta'lim – bu talabalarning o'z-o'zini rivojlantirish, o'z bilimlarini mustaqil o'rganish va o'ziga xos metodlar asosida o'zlashtirish jarayonidir. Talabalar ushbu jarayonda bilimni to'plabgina qolmay, balki tahlil qiladi, o'z fikrlarini shakllantiradi va o'rganilgan materialni amaliyotda qo'llashga harakat qiladi. Shunday qilib, mustaqil ta'lim o'quvchining tafakkurini, yaratish qobiliyatini, shuningdek, muammolarni hal qilishdagi ishtirokini mustahkamlaydi.

Ushbu maqolamizda bir nechta rivojlangan xorijiy davlatlarning oliy ta'lim muassasalarida kredit-modul tizimi jarayonida mustaqil ta'lim ishlarini tashkil etilish tajribasi haqida qisman to'xtalib o'tamiz.

Yevropa mamlakatlarida kredit-modul tizimi (yoki "European Credit Transfer and Accumulation System" – ECTS) o'qitish va o'qish jarayonini yanada samarali va talabalar uchun qulayroq qilishga yo'naltirilgan tizimdir. U o'qish jarayonida mustaqil ta'lim va talabaning o'z vaqtida bilimini rivojlantirishini ta'minlashga katta e'tibor qaratadi. Keling, Germaniya va Frantsiya misolida bu tizimning qanday ishlashini ko'rib chiqaylik.

Germaniyada ta'lim tizimi talabalarga mustaqil ishlash imkoniyatini berishga alohida e'tibor qaratadi. Ularning ta'lim tizimida ECTS kredit-modul tizimi keng tarqalgan bo'lib, bu tizimda talabalarga o'z ta'lim rejalarini tuzishda va o'z vaqtida o'z ustida ishlashda yordam beradigan bir qator raqamli platformalar mavjud. Germaniyada talabalarga ko'plab resurslar va materiallar internet orqali taqdim etiladi. Bu onlayn kurslar va platformalar talabalarga quyidagi imkoniyatlarni beradi:

1. Mustaqil ta'limga imkon yaratish: Talabalar o'z vaqtlarining bir qismini mustaqil ishlashga ajratishlari kerak. O'qish jarayonining bir qismi turli onlayn kurslar, videolar, o'quv qo'llanmalar va interaktiv mashqlar orqali amalga oshiriladi. Bu usul talabalarga o'z bilimlarini yanada mustahkamlash imkonini beradi.

2. O'z vaqtida ishlash va baholash: Germaniyada talabalar o'z o'qish jarayonlarini nazorat qilish va baholash mexanizmlariga asoslanadi. Bu esa talabalarni o'z bilimlarini tekshiruv va baholash orqali rivojlantirishga imkon yaratadi. Misol uchun, talaba kursni tamomlaganidan so'ng, undan so'rovnoma yoki testlar orqali bilimini tekshirish talab etiladi.

3. Fakultativ kurslar va o'zgaruvchan jadval: Germaniya universitetlari talabalarga o'z o'qish dasturini moslashtirish imkoniyatini beradi, bunda talaba o'z qiziqishlariga va kelajakdagi ish faoliyatiga mos keladigan kurslarni tanlashi mumkin. Bu esa talabaga erkinlik va moslashuvchanlikni taqdim etadi.

4. Innovatsion o'qitish usullari: Germaniyada talabalar o'z bilimlarini faqat an'anaviy darslar orqali emas, balki interaktiv platformalar, forumlar va onlayn seminarlar orqali ham rivojlantirishi mumkin. Bu talabalar uchun o'z bilimini yanada chuqurlashtirish va ilmiy salohiyatini oshirishga yordam beradi.

Frantsiya ham kredit-modul tizimini muvaffaqiyatli qo'llab-quvvatlaydi va talabalar uchun raqamli platformalar yaratishga alohida e'tibor qaratadi. Frantsiyada elektron ta'lim tizimi (e-learning) rivojlangan va talabalar uchun turli o'quv materiallari va interaktiv platformalar mavjud. Bu tizimda ta'limning quyidagi jihatlari muhim o'rin tutadi:

1. Mustaqil o'qish va resurslar: Frantsiya universitetlarida talabalar o'z ta'lim jarayonlarini mustaqil boshqarishlari mumkin. Onlayn resurslar, videolar, va o'quv materiallari orqali talabalar kerakli ma'lumotlarga oson kirish imkoniyatiga ega. Bu o'quv jarayonining yuqori samaradorligini ta'minlaydi.

2. Interaktiv va moslashtirilgan o'qish jarayoni: Talabalar onlayn kurslar orqali o'qish jarayonini o'z vaqtida va erkin boshqarishlari mumkin. Frantsiyadagi universitetlar, shuningdek, talabalar uchun interaktiv seminarlar va forumlar tashkil etadi, bu esa o'qish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi.

3. Kredit tizimi va o'z vaqtida baholash: Frantsiyada kredit tizimi talabalarni o'z vaqtida va muvaffaqiyatli baholashga qaratilgan. Talabalar o'z ta'lim jarayonida har bir kurs yoki moduli uchun belgilangan kreditni olishlari kerak, bu esa o'qish samaradorligini oshiradi va talabalar o'rtasida raqobatni rag'batlantiradi.

4. Innovatsion texnologiyalarni qo'llash: Frantsiya universitetlarida virtual sinflar, simulyatsiyalar, va boshqa innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali talabalar o'z bilimlarini yanada kengaytirishlari mumkin.

Germaniya va Frantsiya kabi mamlakatlarda kredit-modul tizimi nafaqat o'qish samaradorligini oshirishga, balki talabalar uchun ta'limni erkin va moslashuvchan qilishga yo'naltirilgan. Bu tizim talabalarga o'z o'qish rejalarini o'zgartirish, mustaqil ishlash va o'z vaqtida bilimlarini tekshirish imkoniyatini beradi. Yevropada ta'lim tizimi talabalar uchun keng imkoniyatlar yaratib, ularni zamonaviy ish bozoriga tayyorlashda muhim rol o'ynaydi.

AQShda mustaqil ta'limni tashkil etishda onlayn platformalar va interaktiv tizimlar faol qo'llaniladi. Masalan, "MOOCs" (Massive Open Online Courses) kabi global ta'lim platformalari orqali talabalar mustaqil ravishda ta'lim olishlari mumkin. Bu platformalar talabalarga o'zgaruvchan ta'lim ehtiyojlariga moslashish va ta'lim jarayonida o'zlariga qulay sharoit yaratishga yordam beradi. Mustaqil ta'limda AQShda shuningdek, talabalar o'quv materiallarini qayta ko'rib chiqish va baholash imkoniyatiga ega bo'lgan tizimlar yaratilgan. Talabalarga ko'p vaqtni o'zlarining mustaqil ishlari bilan o'tkazishga imkon beradigan, o'quv jarayonida yirik moslashuvchanlikka ega bo'lgan tizimlar ishlab chiqilgan.

Skandinaviya mamlakatlarida ta'lim jarayonida talabalarning mustaqil ta'limi ustuvor ahamiyatga ega. Bu mamlakatlarda ta'lim tizimining asosiy yo'nalishlaridan biri talabalarni o'z-o'zini baholashga va o'z ishlarini mustaqil ravishda boshqarishga o'rgatishdir. Skandinaviyada talabalarga mustaqil ishlarni bajarish uchun aniq ko'rsatmalar va qo'llanmalarga ega bo'lgan tizimlar mavjud. Talabalar o'zlarini baholashda mustaqil qarorlar qabul qilish va o'z ishlarini rivojlantirishda innovatsion yondoshuvlarni qo'llashadi.

Kredit-modul tizimida mustaqil ta'limni tashkil etishda quyidagi metodik yondoshuvlar muhim rol o'ynaydi:

1. Fayl va resurslarni boshqarish tizimlari: Talabalar uchun zarur bo'lgan materiallar va resurslarni onlayn platformalarda taqdim etish. Bu orqali talabalar istalgan vaqtda ta'lim materiallariga kirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

2. Individual va guruh ishlari: Talabalarga individual va guruhli mustaqil ishlarni bajarish imkoniyatini berish. Bunda guruh muhokamalari va individual ishlash imkoniyatlari talabalarning fikr almashishiga, bilimlarni amaliyotga tatbiq etishiga yordam beradi.

3. Baholash va fikr bildirish tizimi: Talabalarning mustaqil ishlarini baholashda aniq mezonlar va tizimli fikr bildiruvchilarni qo'llash. Talabalarga o'z ishlari bo'yicha o'qituvchi tomonidan tizimli tahlil va maslahatlar berish.

4. Mentorlik tizimi: Talabalarga o'z ta'lim jarayonida maslahat beradigan mentorlarning mavjudligi. Mentorlar talabalarga mustaqil ta'limda yo'llanma beradi va ularni muvaffaqiyatga erishish yo'lida qo'llab-quvvatlaydi.

Kredit-modul tizimi doirasida mustaqil ta'limni samarali tashkil etish uchun xorijiy tajribalar talabalarning o'z bilimlarini rivojlantirishga yordam beradi. Har bir mamlakat o'z ta'lim tizimida mustaqil ta'limni tashkil etishning o'ziga xos usullarini ishlab chiqqan bo'lsa-da, umumiy maqsad talabalarni o'z bilimlarini faqat yodlash bilan cheklamasdan, ularni tahlil qilish, qo'llash va yaratishga o'rgatishdan iboratdir. Xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, ta'lim

jarayonida mustaqil ishlashni tashkil etish orqali talabalarning samarali bilim olish jarayoni amalga oshiriladi.

FOYDALANILGAN ABAIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. (2020). Oliy ta'lim tizimida kredit-modul tizimini joriy etish bo'yicha tavsiyalar.

O'zbekistondagi oliy ta'lim tizimida kredit-modul tizimini qo'llash va uni mustaqil ta'lim ishlarini tashkil etishga oid amaliy tavsiyalar.

2. Germaniya ta'lim tizimi. (2021). Germaniyada ta'lim va mustaqil o'rganish tajribalari.

Germaniyada mustaqil ta'limni tashkil etishdagi tajribalar va yondashuvlar, ularni O'zbekistonga tatbiq qilish imkoniyatlari.

3. Fransiya ta'lim tizimi. (2019). Frantsiyada mustaqil ta'limni rivojlantirish va uning samaradorligi. Fransiya tajribasi asosida mustaqil ta'limni tashkil etish va uni talabalarga qanday samarali taqdim etish bo'yicha ko'rsatmalar.

4. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. (2022). Kredit-modul tizimining rivojlanish istiqbollari. O'zbekistonda kredit-modul tizimining rivojlanishiga oid qarorlar va ularning mustaqil o'rganish jarayoniga ta'siri.

5. World Bank. (2020). Higher Education Development in Central Asia: Challenges and Opportunities. Markaziy Osiyo va O'zbekistondagi oliy ta'lim tizimlarining rivojlanishi, shu jumladan, kredit-modul tizimini qo'llashdagi yutuqlar va qiyinchiliklar.

6. Journal of Educational Research. (2018). Independent Learning and Student Success in Higher Education. Mustaqil ta'limning oliy ta'limdagi roli, uning samaradorligini o'lchash va talabalarga yordam berish usullari.

7. European Commission. (2020). Bologna Process and its Impact on Higher Education.

Bologna jarayonining ta'lim tizimiga ta'siri va O'zbekiston kabi mamlakatlarda uning joriy etilishi.